

LUONNOS 13.2.2019

Perustelumuistio:

Koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottaminen ylioppilastutkin- nossa

Ylioppilastutkintolautakunnan määräyksiä, jotka koskevat koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottamista ylioppilastutkinnoissa, ehdotetaan muutettavan. Määräyksen tarkoitus on turvata, että kokelas, joka on sairauden, vamman, lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeuden, vieraskielisyyden taikka muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi estynyt suorittamasta ylioppilastutkinnoita samalla tavalla kuin muut kokelaat, saa asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset tutkinnoissa suorittamiseen. Määräys perustuu lain ylioppilastutkinnoissa järjestämisestä 9 §:ään *Kokelasta koskevat erityisjärjestelyt* ja 18 § *Koesuoritusten arvostelu* 3 momenttiin poikkeavasta arvostelusta¹.

Määräyksen tarkoitus on täsmentää, mitä yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 15 § mukaisilla asianmukaisilla ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavilla kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan ylioppilastutkinnoissa. Yleisesti kohtuullisilla mukautuksilla tarkoitetaan YK:n vammaisyleissopimuksen mukaan tarvittaessa yksittäistapauksissa toteutettavia tarpeellisia ja asianmukaisia muutoksia ja järjestelyjä, joilla ei aiheuteta suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta ja joilla varmistetaan vammaisten ihmisten mahdollisuus nauttia tai käyttää kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Mukautusten luonteeseen kuuluu se, että niiden toteuttaminen ei muodostu kohtuuttomaksi. Mukautusten arvioinnissa on otettava huomioon, että lautakunnan tekemä päätös on valitusajan päättymisen jälkeen lautakuntaa ja lukiota sitova.

Mukautusten tulee olla tarkoituksenmukaisia ja turvallisia. Mukautuksista ei saa aiheutua vahingon vaaraa esimerkiksi kokelaiden tietoturvalle tai koesalaisuudelle. Asianmukaisuusvaatimus pitää sisällään ajatuksen toimenpiteiden tehokkuudesta ja käytännöllisyydestä. Toimenpiteen tulee vastata vammaisen ihmisen tarpeeseen, se tulee toteuttaa kohtuullisessa ajassa mukauttamispyyntöä esittämisestä ja sen tulee olla käytännön näkökulmasta olosuhteisiin soveltuva.

Mukautusten kohtuullisuutta arvioitaessa on otettu huomioon vammaisen ihmisen tarpeiden lisäksi lukiokoulutuksen järjestäjien taloudellinen asema, toiminnan luonne ja laajuus sekä mukautusten arvioidut kustannukset ja mukautuksia varten saatavissa oleva tuki.

Nykytilanne

Jotta kokelaiden yhdenvertaisuus toteutuisi ylioppilastutkinnoissa, voi Ylioppilastutkintolautakunta nykyisen lainsäädännön mukaan ottaa koejärjestelyissä ja

¹ Sivistysvaliokunnan mietintö SiVM152018 vp:
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/SiVM_15+2018.aspx (Luettu 13.2.2019)

arvostelussa huomioon

- jos kokelaan koesuoritusta on heikentänyt jokin erityisen painava peruste (Laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä 672/2005, 8 §).
- jos ylioppilaskokelaan äidinkieli on muu kuin se kieli, jolla hän suorittaa ylioppilastutkinnon tai erillisen kokeen, tai äidinkieli on muu kuin se kieli, jolla hän suorittaa äidinkielen kokeen (Laki ylioppilastutkinnon järjestämisestä 672/2005, 8 §)
- jos kokelaalla on vamma taikka luku- tai kirjoitushäiriö tai jos hänellä on sairauden tai siihen rinnastettavan syyn vuoksi estynyt suorittamasta kokeita samalla tavalla kuin muut kokelaat. (Valtioneuvoston asetus ylioppilastutkinnosta 915/2005, 6 §).

Tavallisimpia syitä, joiden perusteella ylioppilastutkinnon kokeisiin haetaan erityisjärjestelyjä, ovat lukemisen ja kirjoittamisen erityisvaikeudet, erilaiset onnettomuudet, tapaturmat ja äkilliset sairastumiset, kuulovamma, näkövamma, CP-vamma, nivel- ja reumasairaudet, mielenterveyshäiriöt ja keskushermoston kehityksen häiriöt.

Jotta kokelailla olisi mahdollisuus osoittaa osaamistaan tutkinnossa, on Ylioppilastutkintolautakunta pitänyt ensisijaisena vaihtoehtona erityisjärjestelyiden myöntämistä kokelaille. Toissijaisena mahdollisuutena lautakunta on käyttänyt mahdollisuutta ottaa henkilöön liittyvät syyt huomioon arvostelussa. Tämä huomioon ottaminen on toteutettu siten, että kokelaan arvosanaa on ollut mahdollista korottaa yhdessä tutkinnon kokeessa, jos kokeen pistemäärä on ollut riittävän lähellä seuraavaa arvosanaa.

Sensoreiden tekemässä arvostelussa kokelaan henkilöön liittyviä syitä ei ole huomioitu. Tällä järjestelyllä on haluttu varmistaa arvostelun laatu ja välttää arkaluonteisen henkilötiedon välittäminen sensoreille.

Nykyisin voimassa olevia erityisjärjestelyjä ja hyvityskäsittelyä on kuvattu neljässä Ylioppilastutkintolautakunnan määräyksessä: Sairauden, vamman tai puoltolauseen huomioon ottaminen ylioppilastutkinnossa (26.8.2016), Kuulovamman huomioon ottaminen ylioppilastutkinnossa (16.12.2016), Luku- ja kirjoitushäiriön huomioon ottaminen ylioppilastutkinnossa (16.12.2016) ja Vieraskieliset kokelaat - Ylioppilastutkintolautakunnan määräys rehtoreille ja opettajille (26.8.2016).

Kokelaalle on nykymallissa voitu myöntää vapautus kuullunymmärtämiskokeesta, joka on erillinen osa kielikokeissa. Vapautetut tehtävät on arvosteltu seuraavan kaavan mukaisesti:

$$\frac{\text{kokelaan kirjallisesta osasta saama pistemäärä}}{\text{kirjallisen osan enimmäispistemäärä}} * (\text{kuullunymmärtämiskokeen enimmäispistemäärä} + \text{kirjallisen osan enimmäispistemäärä})$$

Näkövammaisille kokelaille on luotu erilliset kokeet, joihin on tarvittaessa tehty korvaavia tehtäviä, jotka on arvosteltu soveltuvien arvostelukriteereiden perusteella.

Nykyisessä hyvitysmallissa kokelas on voinut saada hyvitystä yhdessä kokeessa yhden haitan perusteella. Hyvitys ei tuo lisäpisteitä, ja kokelaan sensoreilta saama pistemäärä merkitään ylioppilastutkintorekisteriin, mutta kokelas on voinut saada paremman arvosanan kuin mihin hän muuten olisi pisteillään oikeutettu. Mallia voi tulkita niin, että kokelaalla on tietyn pistemäärän verran alhaisemmat pisterajat yhdessä kokeessa. Pääsääntöisesti hyvitystä on pyritty hyödyntämään hylätyn kokeen korottamisessa hyväksytyksi. Hyvitystä on saanut seuraavan

mallin mukaisesti:

Haitta-aste	I	II	III
suomen ja ruotsin äidinkielen kokeessa	1 p.	2 p.	4 p.
suomi ja ruotsi toisena kielenä –kokeessa	2 p.	5 p.	7 p.
saamen äidinkielen kokeessa	1 p.	1 p.	2 p.
toisen kotimaisen kielen kokeessa	3 p.	6 p.	9 p.
vieraan kielen kokeessa	3 p.	6 p.	9 p.
portugalin, latinan ja saamen kokeissa	2 p.	4 p.	6 p.
matematiikan kokeessa	1 p.	1 p.	2 p.
reaaliaineen kokeessa	1 p.	2 p.	4 p.

Haitta-asteilla tarkoitetaan yllä:

- Vieraskielisyyden aiheuttamat vaikeudet: lieviä vaikeuksia (I), selviä vaikeuksia (II), vakavia vaikeuksia (III)
- Lukihäiriön aste: lievä lukihäiriö (I), keskivaikea lukihäiriö (II), vaikea lukihäiriö (III)
- Kuulovamma on vaikuttanut: jonkin verran (I), merkittävästi (II), erittäin paljon (III)
- Sairaus tai vamma vaikuttanut: jonkin verran (I), merkittävästi (II), erittäin paljon (III)

Tämän lisäksi vieraskielisten kokelaiden hyvitykset on tarkistettu yksitellen, jottei heille myönnetä korotusta sellaisessa vieraan kielen kokeessa, joka on Väestörekisterikeskuksen tietojen mukaan heidän äidinkieltensä.

Keskeiset ehdotukset

1. Ylioppilastutkinnon lainsäädäntö muuttuu 1.8.2019 alkaen. Erityisjärjestelyiden osalta keskeisin muutos on, että uusi laki sallii erityisjärjestelyt vieraskielisille. Toisaalta uudesta laista on poistettu maininta vieraskielisyydestä perusteena seikasta, jonka voi ottaa arvostelussa huomioon, vaikka tätä ei varsinaisesti ole kielletty. On kuitenkin vaikea tulkita, että vieraskielisyys olisi lain tarkoittama sairauteen, vammaan tai muu näihin rinnastettava erityisen painava peruste hyvityksille, minkä takia ehdotuksessa ei myönnetä hyvitystä vieraskielisyyden perusteella.

Ehdotetussa määräyslunnoksessa vieraskielisille myönnettäisiin lisäaikaa hakemuksen perusteella. Vieraskielisyyden perusteella ei myönnettäisi erityisjärjestelyitä vieraiden kielten kokeissa.

Hallituksen esityksen (HE 235/2018) perusteella vieraskielisyyteen rinnastettavana voitaisiin pitää sitä, että suomenkielinen kokelas suorittaa ylioppilastutkinnon ruotsiksi tai päinvastoin. Nykykäytännön mukaan tätä rinnastusta ei tehdä, eikä tähän käytäntöön ehdoteta muutosta.

Kokelaille myönnettäisiin kaksi tuntia lisäaikaa, kun vieraskielisyyden on katsottu lautakunnan aiemmin hyväksymien perusteiden mukaan aiheuttavan selviä vaikeuksia tai vakavia vaikeuksia ylioppilastutkinnon kokeessa suoriutumiseen.

Jotta lukiot eivät joutuisi tiukasta aikataulusta johtuen kohtuuttomaan tilanteeseen, ehdotetaan siirtymäsäännöksenä menettelyä, jolla vanhan vieraskielisyys selvityksen voi muuntaa erityisjärjestelyhakemukseksi.

2. Erityisjärjestelyitä haettaessa ehdotetaan hyödynnettävän uuden lukiolain (714/2018) 26 § mukaista opiskelijan henkilökohtaista opintosuunnitelmaa, johon on saman lain 28 § mukaisesti kirjattu opiskelijan pyynnöstä tukitoimet kielellisten erityisvaikeuksien tai muiden oppimisvaikeuksien vuoksi.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun lausunnon (3.9.2018)² perusteella aiemmin havaittu tuen tarve tai myönnetty tuki voi toimia yhtenä osoituksena erityisjärjestelyjen tarpeesta myös ylioppilastutkinnon kokeen suorittamisessa, mutta että tällainen aiemmin havaittu tuki tai aiemmin myönnettyt erityisjärjestelyt eivät kuitenkaan ole edellytys erityisjärjestelyjen saamiseksi ylioppilastutkintoa suorittaessa. Tästä syystä erityisjärjestely voidaan myöntää myös muun lukion toimittaman selvityksen perusteella.

Lisäksi hakemuksessa edellytetään lukion lausuntoa haettujen erityisjärjestelyiden tarpeesta ja toimivuudesta. Selvityksessä tulisi yksilöidä, miten koesuoritusta heikentävä syy vaikuttaa ylioppilastutkinnossa suoriutumiseen ja miksi erityisjärjestely on tarpeen kohtuullisen ja yhdenvertaisen aseman luomiseksi.

3. Erityisen vaikeasta elämäntilanteesta johtuvien hakemusten yhdenmukaistamiseksi ehdotetaan, että niiden tulisi aina sisältää oppilaitoksen oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) mukainen kuraattorin tai psykologin lausunto. Nykyisin hakemukset ovat olleet hyvin vapaamuotoisia, mikä on hankaloittanut niiden yhdenvertaista käsittelyä. Koska aikuisten lukiokoulutuksen järjestäjä ei välttämättä tarjoa edellä mainittuja opiskelijahuoltopalveluita, voi lausunnon antaa myös lääkäri.
4. Lautakunta on nykyisten määräysten perusteella myöntänyt kokelaille oikeuden suorittaa kokeet erillisessä tilassaan. Digitaalisen tutkinnon myötä lukioille on osoittautunut hyvin työlääksi järjestää tutkinto useassa tilassa, jonne on rakennettava tutkintoverkko. Pienet verkot ovat myös alttiimpia sähkönsyötön häiriöille, koska niissä ei voida edellyttää käytettävän varavirtalähdettä.

Määräysehdoituksessa ensisijaiseksi erityisjärjestelyn muodoksi kokelaille, jotka eivät voi

² <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=9e6e52a6-ea67-4cd7-882a-aa807214bbc1> (Luettu 13.2.2019)

tehdä koetta muiden kokelaiden kanssa samassa tilassa, ehdotetaan pienryhmätilaa, jossa voi samanaikaisesti olla kahdeksan muuta kokelasta. Edelleen on tilanteita, joissa tarvitaan erillistä yksilötilaa, mutta tämä myönnettäisiin jatkossa vain erityisen painavan terveydellisen syyn perusteella tai jos kokelaan kokeen suorittaminen voi haitata muiden kokelaiden kokeen suorittamista.

5. Uutena erityisjärjestelyn muotona ehdotetaan oikeutta erilliseen tilaan lepäämistä varten. Tämä erityisjärjestely joustavoittaisi erityisjärjestelyitä, koska lukion ei tarvitsisi rakentaa tutkintoverkkoa erilliseen tilaan, jota kokelaat tarvitset vain lepäämistä varten. Nykyisin tällaisissa tilanteissa on usein päädytty hakemaan kokelaalle oikeutta erilliseen tilaan.
6. Jotta koejärjestelyt olisivat lukiolle kohtuulliset, ehdotetaan, että säilytetään nykykäytäntö, jossa myönnetään vain yhtä lisäajan määrää, kahta tuntia. Muiden lisäaikojen myöntäminen vaikeuttaisi suhteettomasti koevalvontaa. Yli kahden tunnin lisäaika ei olisi lukiolle kohtuullista järjestää, eikä yli kahdeksantuntinen koepäivä olisi kokelaalle asianmukainen.
7. Avustajia on hyödynnetty ylioppilastutkinnossa pitkään, mutta heidän hyödyntämistään ei ole täsmennetty määräyksissä. Uutena erityisjärjestelyn muotona määräyksiin ehdotetaan avustettua tulostusta ja skannausta, jota hyödynnettiin tutkinnossa ensimmäisen kerran syksyllä 2018.
8. Määräysuudistuksen myötä on ehdotuksessa pyritty yhtenäistämään hakemuksiin vaadittavia liitteitä. Tämä osaltaan tekee erityisjärjestelyhakemusten kokonaisuudesta helpommin ymmärrettävän.
9. Nykyinen arvosanan hyvitysjärjestelmä on hyvin monimutkainen ja se ehdotetaan muutettavan perusteellisesti.

Kokelaan on esimerkiksi hankala ymmärtää tilannetta, jossa hänen aiemmin hyvitetty kokeensa saa huonomman arvosanan myöhemmällä tutkintokerralla, kun hyvitys siirtyy toiseen kokeeseen. Joillakin kokelailla on myös se tilanne, että heidän sinisessä ylioppilastutkintotodistuksessaan on korkeampi arvosana kuin ylioppilastutkintorekisterissä, koska heidän hyvityksensä on korottamisen jälkeen siirtynyt toiseen aineeseen.

Hyvitysmalli aiheuttaa mittavasti hallinnollista työtä kansliassa, sillä kokelaan suorittaessa uusia kokeita joudutaan aina palaamaan tarkastelemaan hänen koepisteitään ja arvioimaan uudelleen, mihin kokeeseen hyvitys tulisi kohdistaa. On myös vaikeaa nähdä, että kokelaan haitta rajoittuisi vain yhteen kokeeseen.

Ehdotuksessa hyvitys kohdistuisi kaikkiin kokeisiin, mutta vain sellaisiin kokeisiin, joista kokelas olisi muuten saamassa hylätyn arvosanan. Tällöin katsottaisiin, että erityisjärjestelyt eivät ole olleet riittäviä turvaamaan kokelaan edellytykset suorittaa koe yhtäläisesti muihin kokelaisiin nähden.

Lisäpisteet eivät myöskään voi ehdotuksessa johtaa korkeampiin kokonaispisteisiin kuin kokelaalla, joka on suorittanut hyväksytyt kokeen ilman lisäpisteitä, koska kokonaispisteet kiinnitetään maksimissaan approbatur-arvosanan alarajaan. Rajoittamaton hyväksytyt kokeen uusimismahdollisuus antaa kokelaille mahdollisuuden

jatkoissa parantaa arvosanojaan.

Uuden lain myötä hyvitys myönnetään riippumatta siitä, onko erityisjärjestelyitä haettu tai käytetty.

Nykyymallissa hyvityksen määrä on 1 % per haitta-aste, mutta hyvityksen kohdistuessa mahdollisesti useampaan kokeeseen ehdotetaan hyvitykseksi 0,94 % per haitta-aste.

Nykyymallissa hyvitystä ei lasketa varsinaisiksi koepisteiksi, vaan kokelas saa pisteitään paremman arvosanan. Tämä on johtanut tilanteeseen, missä kokelaan piste- ja arvosanatiedosta on voinut päätellä hänen saaneen kokeessa hyvitystä. Tämän, mahdollisesti arkaluonteisen henkilötiedon paljastumisen estämiseksi kokelaan hyvityksessä saamat pisteet laskettaisiin varsinaisiksi koepisteiksi. Tämä myös yhtenäistäisi käytäntöjä niiden lisäpisteiden osalta, joita kokelas voi saada kokelaasta riippumattoman teknisen vian takia.

Lain mukaan nämä lisäpisteet eivät saa vaikuttaa pisterajojen muodostumiseen. Koska lisäpisteet annetaan vasta kun hyväksytyn arvosanan pisteraja on tiedossa, ei ole vaarana, että lisäpisteet vaikuttaisivat pisterajojen muodostumiseen.

10. Ehdotuksen mukaan koesuoritusta heikentävän syyn ottamisesta huomioon arvostelussa saisi hakea oikaisua samoin kuin muuhun arvosteluun saa uuden lainsäädännön mukaan hakea oikaisua.
11. Digitaalisten kokeiden myötä itse koemedia ei enää luo tarvetta näkövammaisten kokelaiden korvaaville tehtäville, mutta tehtäväkohtaiset visuaaliset aineistot vaativat jatkossakin näkövammaisten kokelaiden huomioon ottamista tutkinnossa. Lautakunta on pyrkinyt kehittämään näkövammaisten korvaavien tehtävien laatua, mutta niistä on jatkuvasti saatu kriittistä palautetta.

Digitaalisten kokeiden myötä ääniaineiston hyödyntäminen tehtävissä lisääntyy, mikä luo tarvetta kehittää kuulovammaisten kokelaiden huomioon ottamista kokeissa.

Uusina erityisjärjestelyinä ehdotetaan näkövammaisten apuvälineillä suoritettavat kokeet ja ääniaineistoltaan rajoitetut kokeet. Kokeiden avulla voitaisiin paremmin ottaa huomioon, että ne muodostavat vaikeasti näkövammaisille ja kuulovammaisille kokelaille mielekkäät kokonaisuudet.

Määräysehdoituksen mukaan kokelaan tulisi ilmoittautumisen yhteydessä ilmoittautua näkövammaisten apuvälineillä suoritettavaan kokeeseen tai ääniaineistoltaan rajoitettuun kokeeseen. Ilmoittautuminen olisi sitova.

Ylioppilastutkintolautakunta ei ilmoittautumistiedon perusteella voi varmuudella tietää, missä kokelas suorittaa kokeensa. Tämän johdosta tulee lukion nykykäytännön mukaan edelleen materiaalilauksen yhteydessä ilmoittaa kyseisten erityisjärjestelypäätösten mukaisesti suoritettavien kokelaiden lukumäärä, koska näkövammaisten apuvälineillä suoritettavat kokeet ja ääniaineistoltaan rajoitetut kokeet saattavat edellyttää ylimääräisten laitteiden lähettämistä lautakunnasta.

12. Hakemuksen koesuoritusta heikentävän syyn huomioon ottamisesta ylioppilastutkinnossa tekee lainsäädännön mukaan kokelas tai alle 18-vuotiaan kokelaan

huoltaja. Käytännössä hakemuksen tekee nykyisin kokelaan tai hänen huoltajansa kanssa yhteistyössä lukio hyödyntäen Ylioppilastutkintolautakunnan sähköistä asiointipalvelua. Tämä järjestely on tarkoituksenmukainen kokelaiden kannalta, sillä eri lausuntojen saaminen ja erityisjärjestelyiden oikeanlainen hakeminen edellyttävät hyvää tutkinnon järjestelyiden ja määräysten tuntemista. Määräysehdotus on muotoiltu siten, että nykykäytäntö olisi jatkossakin mahdollinen, jolloin hakemus olisi edelleen kokelaan, mutta käytännössä ohjattaisiin kokelasta tekemään se lukion kanssa yhteistyössä.

Edelleen on mahdollista, että kokelas tai hänen huoltajansa tekevät yksin hakemuksen.

LUONNOS